
ДИСКУСІЙНІ, АКТУАЛЬНІ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2025.1>

УДК 343.226:646-053.2/.5:17(070)

**СУДОВО-МЕДИЧНА ОЦІНКА ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ
ЗВІЛЬНЕНИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЗА АРХІВНИМИ ДАНИМИ
ДСУ «ГОЛОВНЕ БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ МОЗ
УКРАЇНИ» І ДСУ «ЖИТОМИРСЬКЕ ОБЛАСНЕ БЮРО СУДОВО-
МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ»**

**Віталій Повстяний¹, Світлана Міщенко¹, Ганна Власова¹, Віталій Зозуля²,
Лілія Вене², Володимир Мішалов³, Наталія Серьогіна³,
Олександр Петрошак⁴**

¹ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», м. Київ, Україна

²ДСУ «Житомирське обласне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України, м. Житомир, Україна

³Національний університет охорони здоров'я України МОЗ України імені П.Л. Шупика, м. Київ, Україна

⁴ДСУ «Київське обласне бюро судово-медичної експертизи» МОЗ України, м. Київ, Україна

Резюме. Наведена судово-медична характеристика тілесних ушкоджень українських військовослужбовців, які перебували в російському полоні впродовж 2022-2025 р.р. і були повернені в Україну за програмою обміну. За своїм характером і морфологічними особливостями виявлені тілесні ушкодження: рубці, садна, деформації верхніх і нижніх кінцівок, пальців рук, переломи зубів та їх травматична екстракція, опіки, електромітки та ін. – могли бути наслідками дії поліцейських палиць, пластикових труб, рук, ніг у взутті, кайданок, високої температури з використанням цигарок, гарячих металевих предметів, провідників електричного струму (електрошокерів чи оголеного кінця дроту). Трофічні виразки нижніх кінцівок із тривалим періодом їх загоєння, грубі та гіпопигментовані рубці, оточені зонами постінфламаторної гіперпигментації, є наслідками неналежного утримання, поводження та ненадання медичної допомоги. Всі описані нами ушкодження відповідають переліку фізичних доказів катувань «Стамбульського протоколу».

Мета роботи. Провести судово-медичну оцінку тілесних ушкоджень українських військовослужбовців, які перебували в російському полоні впродовж 2022-2025 р.р. і були повернені в Україну за програмою обміну.

Матеріали та методи. Об'єктами дослідження були матеріали 226 експертиз українських військових, які перебували в російському полоні і були звільнені та повернені в Україну за програмою обміну (архівні «Висновки експертного дослідження» ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України» і ДСУ «Житомирське обласне бюро судово-медичної експертизи» за 2022-2025 р.р.). Всі судово-медичні дослідження проводили за

загально відомими методами і методиками у відповідності до діючих вимог, викладених у Наказі МОЗ України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» від 17.01. 1995 р. №6. Кількісні показники були оброблені стандартними методами варіаційної статистики.

Науково-дослідна робота. Дослідження проведене в межах науково-дослідної роботи кафедри морфології, клінічної патології та судової медицини НУОЗУ імені П.Л. Шупика «Наукове обґрунтування сучасної патоморфологічної діагностики та встановлення клініко-морфологічних відповідностей при різних захворюваннях», № державної реєстрації 0116U007906 (2021-2025 рр.).

Біоетика. Матеріали дослідження схвалені комісією з питань біоетики НУОЗУ імені П.Л. Шупика (протокол № 11/13 від 30.05.2025).

Результати. Обставини кримінальної справи та морфологічні прояви тілесних ушкоджень українських військовослужбовців, які перебували в російському полоні впродовж 2022-2025 р.р. і були повернені в Україну за програмою обміну, а саме – рубці, садна, деформації верхніх і нижніх кінцівок, пальців рук, травмування зубів, опіки, електромітки, трофічні виразки нижніх кінцівок із тривалим періодом їх загоєння і відновлення, є наслідками жорстоких, нелюдських видів поводження і катувань та відповідають як переліку фізичних доказів катувань «Стамбульського протоколу», так і «Женевській конвенції».

Висновки. Судово-медична експертиза звільнених із російського полону українських військовослужбовців, які повернулися за програмою обміну, виявила чисельні тілесні ушкодження і розлади здоров'я. За своїм характером і морфологічними особливостями рубці, які стали наслідком загоєння забитих ран; садна, зміни суглобів пальців рук, переломи зубів та їх травматична екстракція – виникли від дії тупого (их) предмета (ів) з обмеженою травмуючою поверхнею, якими могли бути поліцейські палиці, пластикові труби, руки, стиснені в кулак або ноги у взутті, та внаслідок дії спецзасобів – кайданок. В деяких випадках, з метою катувань були застосовані ріжучі та колюче-ріжучі предмети (ножі), як засіб психологічного впливу, так і сам травмуючий чинник. Опікові рубці та електромітки виникли від локальної дії високої температури (високої температури з використанням цигарок, гарячих металевих предметів) та дії електричного струму – електрошокерів та інших джерел електричного струму (оголеного кінця дроту). Формування трофічних виразок нижніх кінцівок із тривалим періодом відновлення є наслідком незадовільного утримання, поводження та ненадання полоненим належної медичної допомоги. Виявлені ушкодження на тілі звільнених із полону українських військових – є виразними фізичними проявами катувань і мордувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження у відповідності до «Женевської конвенції» і «Стамбульського протоколу».

Ключові слова: військовополонені, судово-медична експертиза, тілесні ушкодження, катування, «Стамбульський протокол».

FORENSIC ASSESSMENT OF BODILY INJURIES OF PRISONERS OF WAR ACCORDING TO ARCHIVED DATA OF THE SSI "MAIN BUREAU OF FORENSIC EXPERTISE OF THE MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE" AND THE SSI "ZHYTOMYR REGIONAL BUREAU OF FORENSIC EXPERTISE"

Vitalii Povstianyi¹, Svitlana Mishchenko¹, Hanna Vlasova¹, Vitalii Zozulia², Liliia Vene², Volodymyr Mishalov³, Nataliia Seregina³, Oleksandr Petroshak⁴

¹State Specialized Institution "Main Bureau of Forensic Medical Examination of the Ministry of Health of Ukraine", Kyiv, Ukraine

²State Specialized Institution "Zhytomyr Regional Bureau of Forensic Medical Examination" of the Ministry of Health of Ukraine, Zhytomyr, Ukraine

³National University of Healthcare of Ukraine of the Ministry of Health of Ukraine named after P.L. Shupyk, Kyiv, Ukraine

⁴State Specialized Institution "Kyiv Regional Bureau of Forensic Medical Examination" of the Ministry of Health of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. A forensic medical description of the injuries sustained by Ukrainian servicemen who were in Russian captivity during 2022-2025 and were returned to Ukraine under the exchange program is provided. By their nature and morphological features, the injuries (scars, abrasions, deformations of the upper and lower extremities, fingers, burns, electric shocks) could have been the consequences of the action of police batons, plastic pipes, hands, feet in shoes, handcuffs, high temperature with the use of cigarettes, hot metal objects, electric current conductors – stun guns (bare end of the wire). In some cases, earlobes were cut off as a manifestation of torture. Trophic ulcers of the lower extremities with a long period of their recovery, rough scars are the consequences of improper detention, handling and lack of medical care. All the injuries we have described correspond to the list of physical evidence of torture of the "Istanbul Protocol".

The aim of the study. To conduct the forensic medical evaluation of injuries to Ukrainian servicemen who were in Russian captivity during 2022-2025.

Material and methods. The objects of the study were materials from 226 expert examinations of Ukrainian military personnel who were in Russian captivity and were returned to Ukraine under the exchange program (archived "Conclusions of expert examination" of the State Specialized Institution "Main Bureau of Forensic Medical Examination of the Ministry of Health of Ukraine", State Specialized Institution "Zhytomyr Regional Bureau of Forensic Medical Examination" for 2022-2025). All forensic medical examinations were conducted using well-known methods and techniques in accordance with set out in the Order of the Ministry of Health of Ukraine "On the Development and Improvement of the Forensic Medical Service of Ukraine" dated 17.01. 1995 № 6. Quantitative indicators were processed using standard methods of variational statistics.

Scientific research. Study is performed within scientific research of the Department of Morphology, Clinical Pathology and Forensic Medicine of the P.L. Shupyk National University of Health Sciences "Scientific substantiation of

modern pathomorphological diagnostics and establishment of clinical and morphological correspondences in various diseases", state registration number 0116U007906 (2021-2025).

Bioethics. Materials of the study were approved by the Bioethics Commission of the P.L. Shupyk National University of Health Sciences (№ 11/13 30.05.2025).

Results. The circumstances of the criminal case and the morphological manifestations on the bodies of Ukrainian soldiers who were in Russian captivity, namely scars, abrasions, deformations of the upper and lower extremities, fingers, burns, electric shocks, trophic ulcers of the lower extremities with a long period of their recovery, are the consequences of cruel, inhumane treatment and torture and correspond to both the list of physical evidence of torture of the "Istanbul Protocol" and the "Geneva Convention".

Conclusions. Forensic medical examination of Ukrainian prisoners of war who returned under the exchange program revealed numerous bodily injuries and health disorders. By their nature and morphological features, the scars, which were the result of healing of bruised wounds, abrasions, changes in the finger joint, arose from the action of a blunt object(s) with a limited traumatic surface, which could be police batons, plastic pipes, hands clenched into fists or feet in shoes, and as a result of the action of special means - handcuffs. Burn scars and electro tags arose from the local action of high temperature (high temperature using cigarettes, hot metal objects) and the action of electric current – stun guns and other sources of electric current (bare wire end). In some cases, cutting and stabbing objects (knives) were used for the purpose of torture, both as a means of psychological influence and as a traumatic factor (cutting off the earlobe). The formation of trophic ulcers on the lower extremities with a long recovery period is a consequence of improper detention, treatment and failure to provide medical care to prisoners. Injuries have been found on the bodies of Ukrainian military prisoners during their stay in Russian captivity – are clear physical manifestations of torture and ill-treatment and other cruel, inhuman or degrading treatment in accordance with the Geneva Convention and the Istanbul Protocol.

Key words: prisoners of war, forensic medicine, bodily injury, torture, "Istanbul Protocol".

Вступ. Тортури, катування чи неналежне поводження з огляду на гуманні цілі – це цілеспрямовані насильницькі дії, які застосовуються до людини, з метою спричинення особливого болю чи мук шляхом використання різноманітних методів та процедур. Як засіб покарання, залякування і отримання визнань, тортури застосовували з найдавніших часів і випадки їх використання мають місце в наш час [1-5]. В сучасному суспільстві заборона тортур була проголошена в міжнародній Конвенції проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів знущання і покарання, що була прийнята Резолюцією 39/46 Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1984 року. Норми про заборону тортур також включені в Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про цивільні і політичні права 1966 року тощо. Як відомо, військовий конфлікт – це будь-які форми вирішення міждержавних і

внутрішньодержавних протиріч за допомогою військового насильства, що об'єднує всі види збройного протистояння, які переслідують соціально-політичні цілі. З огляду на те, що збройний конфлікт, розв'язаний агресором в Україні має пролонговану дію і перебуває в стані активності, а інформація про виявлення і документування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання по відношенню до цивільного населення України та українських військовослужбовців набуває все більшого суспільного резонансу [6,7] – актуальною є судово-медична оцінка тілесних ушкоджень звільнених українських військовополонених, після їх повернення в Україну за програмою обміну.

Мета роботи. Провести судово-медичну оцінку тілесних ушкоджень українських військовослужбовців, які перебували в російському полоні впродовж 2022-2025 р.р. і були повернені в Україну за програмою обміну.

Матеріали та методи. Об'єктами дослідження були матеріали 226 експертиз українських військових, які перебували в російському полоні і були звільнені та повернені в Україну за програмою обміну (архівні «Висновки експертного дослідження» ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України» і ДСУ «Житомирське обласне бюро судово-медичної експертизи» за 2022-2025 р.р.). Всі судово-медичні дослідження проводили за загальновідомими методами і методиками у відповідності до вимог, викладених у Наказі МОЗ України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» від 17.01. 1995 р. №6. Кількісні показники були оброблені стандартними методами варіаційної статистики.

Науково-дослідна робота. Дослідження проведене в межах науково-дослідної роботи кафедри морфології, клінічної патології та судової медицини НУОЗУ імені П.Л. Шупика «Наукове обґрунтування сучасної патоморфологічної діагностики та встановлення клініко-морфологічних відповідностей при різних захворюваннях», № державної реєстрації 0116U007906 (2021-2025 рр.).

Біоетика. Матеріали дослідження схвалені комісією з питань біоетики НУОЗУ імені П.Л. Шупика (протокол № 11/13 від 30.05.2025).

Результати. За результатами судово-медичних експертиз українських військових, які перебували в російському полоні впродовж 2022-2025 р.р. і були звільнені та повернені в Україну за програмою обміну, були виявлені дві найбільші групи тілесних ушкоджень: 1) ушкодження, наслідками загоєння яких стали рубці, патологічні зміни суглобів, трофічні ураження шкірних покривів нижніх кінцівок та 2) ушкодження, які виникали від дії таких травматичних чинників, як фізичний, термічний та електричний.

Слід зазначити, що до розвитку таких ускладнень, як патологічні зміни суглобів, трофічні ураження шкіри нижніх кінцівок, розвиток у всіх під експертних ознак дефіциту харчування з різними ступенями кахектичних змін, порушень обмінних процесів та розвитком поліорганної недостатності, призвело саме нелюдське ставлення до них під час перебування в полоні (позбавлення можливості належного харчування, умов перебування та ненадання медичної допомоги).

З огляду на вид дії травматичного чинника, то за морфологічними характеристиками рубців було встановлено, що вони утворилися в результаті дії предметів, що мали характеристики тупого (их), гострого (их) предмета (ів), а також були заподіяні дією термічного чинника (припалювання цигарками) та дією електричного струму – в основному, електрошокеровими пристроями. Нижче наведені детальні характеристики вказаних тілесних ушкоджень.

1. Ушкодження, заподіяні дією тупих предметів:

- **садна**, які мали округлу форму, локалізувалися в проекції міжфалангового суглоба пальця по зовнішній поверхні та в проекції променево-зап'ясткового суглоба, вкриті кірочками: рис. 1а – на рівні неушкодженої шкіри; рис. 1б – вище рівня неушкодженої шкіри з елементами загоснення у вигляді рівномірного відшарування по периферії; щільні на дотик. За морфологічними характеристиками садно на рис. 1а утворилося від дії тупого (их) предмета (ів), а на рис. 1б – внаслідок накладання пластикових стяжок, на що вказує типовість ушкодження (локалізація та наявність горизонтально орієнтованого садна чітких характеристик (форма та характер країв).

Морфологічні характеристики кірочок вказують на те, що садна утворилися у відносно короткий проміжок часу перед обміном. При цьому, зміни міжфалангового суглоба (контрактура пальця в напівзігнутому положенні) в проекції садна на рис. 1а є результатом ударів киянкою і свідчить про необхідність подальшого обстеження полоненого у спеціаліста артролога з метою встановлення об'єму ушкодження суглоба та призначення відповідного лікування.

а

б

Рис. 1. Деформація пальця кисті руки внаслідок ударів киянкою (а) і садна від пластикових стяжок (б).

- **рубці** округлої, неправильно-округлої, видовжено-овальної форми на голові (рис. 2), в деяких випадках – невизначеної форми на верхній і нижній

кінцівках (рис. 3 а-в); краї: відносно рівні або звивисті; кінці – в переважній більшості заокруглені; стан тканини рубця (колір, щільність, відношення до прилеглих тканин та рівень його розташування) був зумовлений терміном їх утворення, який коливався в межах декількох місяців, понад рік і більше. Так, на рис. 2 – видно рубець внаслідок загоєної рани від удару прикладом автомата видовжено-овальної форми на волосистій частині голови. Рубець на зовнішній поверхні стегна (3а) є наслідком скиду FPV дрона; по внутрішній поверхні стегна (3б) – наслідок загоєння кульового наскрізного поранення правого стегна; рубець лівого передпліччя (3в) – результат неналежного лікування відкритого перелому кісток (медична допомога надавалася в м. Курську).

Рис. 2. Рубець внаслідок загоєної рани від удару прикладом автомата видовжено-овальної форми на волосистій частині голови.

Отже, з огляду на розміри рубців та їх морфологічні властивості, особливо – рубців після накладання хірургічних швів, можна стверджувати, що належна медична допомога потерпілим не надавалася (рис. 3 в).

- **латентні (приховані) рубці** смугоподібної форми на дистальних краях передпліч (рис. 4). Візуально при природному освітленні дані рубці практично не визначаються, проте чітко візуалізуються при ультрафіолетовому освітленні з використанням переносного джерела ультрафіолетового випромінювання КД-33Л. Типовість ушкодження (локалізація та морфологічні характеристики) вказує на тривале фіксування верхніх кінцівок кайданками.

а

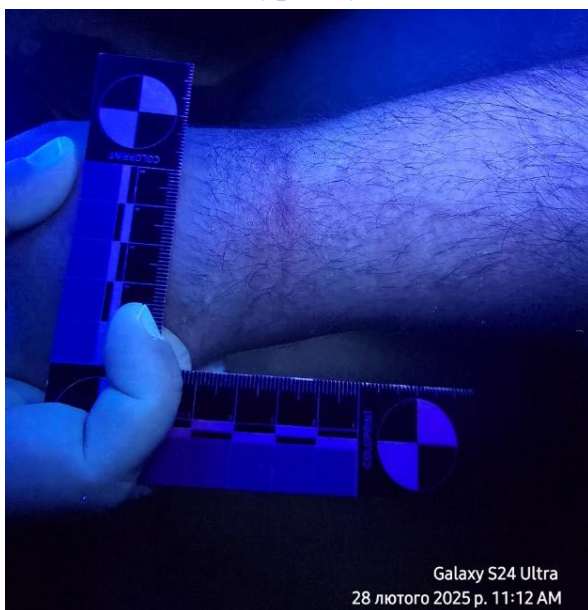

б

в

Рис. 3. Рубець на зовнішній поверхні стегна (а) є наслідком скиду FPV дрона; по внутрішній поверхні стегна (б) – наслідок загоєння кульового наскрізного поранення правого стегна, рубець лівого передпліччя (зв) – результат «лікування» відкритого перелому кісток. (медична допомога надавалася в м. Курську).

Galaxy S24 Ultra
28 лютого 2025 р. 11:12 AM

Galaxy S24 Ultra
28 лютого 2025 р. 11:11 AM

Рис. 4. Латентні (приховані) рубці на дистальних краях передпліч, утворені внаслідок тривалої фіксації верхніх кінцівок кайданками.

- **переломи зубів**, а також **травматична екстракція зубів**. Морфологія ушкоджень, а саме гострі краї переломів та незарощення лунок відсутніх зубів (рис. 5) вказує на їх утворення у проміжок часу менш ніж півроку до огляду. Локалізація та механізм утворення ушкоджень зубів вказує їх утворення внаслідок ударів твердими тупими предметами в періоральну ділянку обличчя.

а

б

в

Рис. 5. Перелом коронки 44 зуба (нижній правий перший премоляр) (а), перелом коронки 14 зуба (верхній правий перший премоляр) (б), переломи коронок 21 (верхній лівий центральний різець), 22 (верхній лівий бічний різець) зубів, травматична екстракція 11 (верхній правий центральний різець) зуба (в).

2. Ушкодження, заподіяні гострими предметами. Судово-медична оцінка морфологічних властивостей рубців на голові, на різних ділянках тіла і кінцівок дозволила встановити, що вони утворилися в результаті дії предметів, що мали характеристики гострого (их) предмета (ів) і були заподіяні з особливою жорстокістю (рис. 6).

Рис. 6. Рубці на голові і в ділянці спини в результаті дії предметів, що мали характеристики гострого (их) предмета (ів).

3. Ушкодження, заподіяні предметами з комбінованими властивостями. Судово-медична оцінка морфологічних властивостей рубців на голові дозволила встановити, що вони утворилися в результаті комбінації дії твердих предметів, що мали характеристики тупого (их) предмета (ів) та гострого (их) предмета (ів). Рубці на волосистій частині голови утворилися внаслідок не однократних ударів скляною пляшкою по голові (7а), яка в процесі нанесення ударів розбилася та її уламки виступили в якості гострого (их) предмета (ів) (7б).

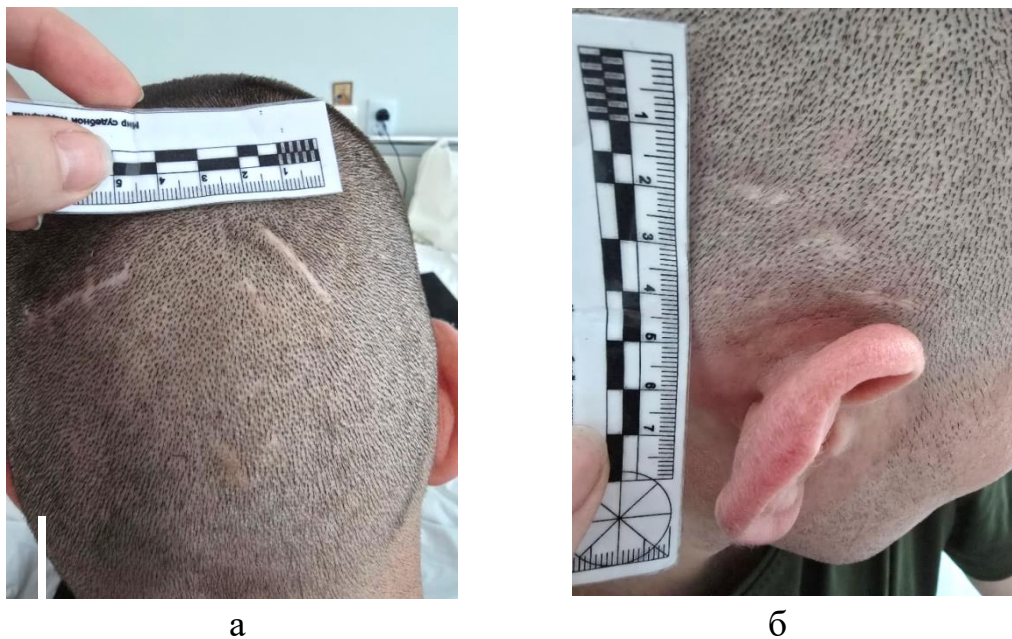

Рис. 7. Рубці на волосистій частині голови є наслідками загоєння ран, що утворилися від ударів по голові твердим тупим предметом – скляною пляшкою (а), що розбилася її уламки виступили в якості гострих предметів (б).

4. Ушкодження, заподіяні комбінованою дією травмуючих предметів – першопочаткова ампутація частини вушної раковини (мочки вуха) снайперською кулею і подальше нанесення ударів кистями рук, зігнутими в кулак в тактичних рукавичках: у даному випадку спостерігався дефект м'яких тканин мочки вуха. При цьому, краї дефекту мали відносно рівну та чітку лінію відокремлення, сам дефект був білісувато-рожевого кольору, дещо нижче неушкодженої шкіри, на дотик відносно м'який із незначним тяжоподібним ущільненням, відносно рухомий та не зрощений із хрящем вушної раковини (рис. 8).

Рис. 8. Дефект мочки вуха внаслідок кульового поранення (снайперська куля) та заподіяння ударів в місце поранення руками в тактичних рукавицях.

5. Ушкодження, заподіяні дією термічного чинника (цигарки): - опікові рубці в ділянці тильної поверхні кисті: на шкірі тильної поверхні кисті виявлено рубці округлої форми, розмірами від 0,5х0,4 см до 0,5х0,6 см з відносно чіткими краями та валикоподібним ущільненням по периферії із заглибленням центральної їх частини нижче рівня неушкодженої шкіри; колір рубців темно-коричневий; на дотик ущільнені, більше в центральній їх частині, незрощені з підлеглою підшкірно-жировою тканиною (рис. 9).

Рис. 9. Рубець тильної поверхні лівої кисті.

6. Ушкодження, заподіяні дією електричного струму (електромітки):

- рубці, які стали наслідком загоєння опікових поверхонь від дії електричного струму – в переважній більшості ознаки дії електричного струму (рубці/електромітки) спостерігали в ділянці тулуба (сідниць, попереку, по серединній лінії тіла в проекції хребта – його грудного та поперекового відділів); за своїми загальними морфологічними характеристиками електромітки були типовими та атиповими (рис. 10, 11).

Типові (електромітки) рубці: представлені чисельними рубцями, які локалізувалися на певній обмеженій ділянці (рис. 10); за формою визначали: округлі, овальні, видовжено-овальні, смугасті (відображали частину оголеного дроту). Колір: майже всі мали коричневе забарвлення або відтінок (пігментації); на дотик краї з ознаками ущільнення та розміщенням їх поверхні, як на рівні так і нижче неушкоджених (оточуючих) шкірних покривів.

Рис. 10. Типові електромітки.

Атипові електромітки: представлені чисельними змінами шкірних покривів у вигляді ділянок пігментації (рис. 11); за формою: округлі, неправильно-округлі, овальні, видовжені з нечіткими, у переважній більшості випадків, з нерівними хвилястими краями; їх колір: від світло-коричневого до світло-рожевого з незначним синюшним відтінком та нерівномірно вираженою інтенсивністю – чергування різних за інтенсивністю забарвлення ділянок; на дотик пігментовані ділянки не відрізнялися від незміненої шкіри.

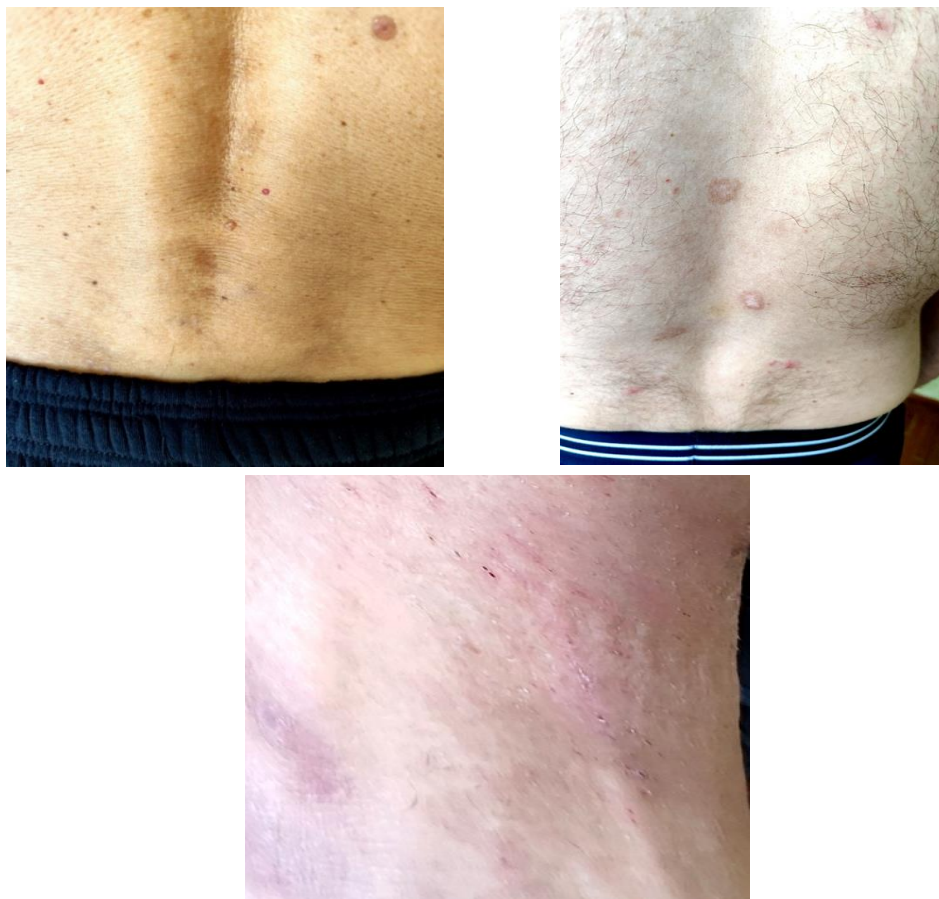

Рис. 11. Атипові електромітки.

7. Неналежне утримання, поводження та ненадання медичної допомоги, що в даних випадках призвело до формування трофічних виразок нижніх кінцівок із тривалим періодом їх відновлення (рис. 12 а, б). Також спостерігали гіпопигментовані рубці, оточені зонами постінфламаторної гіперпигментації, що свідчить про довготривале загоєння ран із формуванням рубців вищезазначеної морфології, та вказує на неналежне надання медичної допомоги після утворення ран, яке сповільнило нормальний процес їх загоєння.

Рис. 12. Наслідки загоєння трофічних виразок (а), уламкові поранення правої гомілки (б).

Рис. 13. Гіпопігментований рубець на внутрішній поверхні правої гомілки – наслідок загоєння кульового поранення лівої нижньої кінцівки з постінфламаторною гіперпігментацією.

Отже, за своїм характером і морфологічними особливостями рубці, які стали наслідком загоєння забитих та різаних ран, садна, зміни суглобів пальця руки, переломи зубів та їх травматична екстракція виникли від дії тупого (их) предмета (ів) з обмеженою травмуючою поверхнею, якими могли бути поліцейські палиці, пластикові труби, руки, стиснені в кулак або ноги у взутті, внаслідок дії спецзасобів – кайданок, а також гострих предметів.

В деяких випадках, з метою катувань застосовувались ріжучі та колюче-ріжучі предмети (ножі), як засіб психологічного впливу так і в якості травмуючого чинника.

Опікові рубці та електромітки виникли від локальної дії високої температури (високої температури з використанням цигарок, гарячих металевих предметів) та дії електричного струму – електрошокерів та інших джерел електричного струму (оголеного кінця дроту).

Також, вважаємо за необхідне звернути увагу на неналежне поводження (нанесення тілесних ушкоджень, позбавлення можливості належного харчування, пиття, ненадання медичної допомоги) та утримання (відсутність гігієнічних умов, нелюдські умови), що призвело до розвитку таких ускладнень, як патологічні зміни суглобів, трофічні ураження шкіри нижніх кінцівок, розвиток у всіх під експертних дефіциту харчування, що супроводжувалися різними ступенями кахектичних змін, порушень обмінних процесів та розвитком поліорганної недостатності.

Обговорення результатів дослідження. Таким чином, з огляду на те, що збройний конфлікт, розв'язаний агресором в Україні триває і перебуває в активній фазі, для судово-медичної експертизи актуальним залишається виявлення та належна фіксація фізичних проявів насильницьких дій серед українських військовополонених у форматі Стамбульського протоколу зокрема, для оформлення їх як речових доказів у кримінальному провадженні. Виявлені у потерпілих рубці, патологічні зміни суглобів, трофічні ураження шкірних покривів нижніх кінцівок, термічні опіки та електромітки, а також їх

чисельність, особливості локалізації та тривалий час заподіяння, схожість між характером ушкодження і знаряддям травми – відповідають вже відомим аналогічним повідомленням вітчизняних і зарубіжних авторів [9-11]. Це дає підстави їх розцінювати як фізичні прояви жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки у відповідності до «Женевської конвенції» і «Стамбульського протоколу», зокрема електромітки, які є наслідками дії електрошокерів [12-15].

Висновки.

1. Судово-медична експертиза звільнених із російського полону українських військовослужбовців, які повернулися за програмою обміну, виявила чисельні тілесні ушкодження і розлади здоров'я. За своїм характером і морфологічними особливостями рубці, які стали наслідком загоєння забитих ран; садна, зміни суглоба пальця руки, переломи зубів та їх травматична екстракція – виникли від дії тупого (их) предмета (ів) з обмеженою травмуючою поверхнею, якими могли бути поліцейські палиці, пластикові труби, руки, стиснені в кулак або ноги у взутті, та внаслідок дії спецзасобів – кайданок.

2. В деяких випадках, з метою катувань застосовувались ріжучі та колюче-ріжучі предмети (ножі), як засіб психологічного впливу, так і сам травмуючий чинник.

3. Опікові рубці та електромітки виникли від локальної дії високої температури (високої температури з використанням цигарок, гарячих металевих предметів) та дії електричного струму – електрошокерів та інших джерел електричного струму (оголеного кінця дроту).

4. Формування трофічних виразок нижніх кінцівок із тривалим періодом відновлення є наслідком незадовільного утримання, поведінки та ненадання полоненим належної медичної допомоги.

5. Виявлені ушкодження на тілі звільнених із полону українських військових – є виразними фізичними проявами катувань і мордувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки у відповідності до «Женевської конвенції» і «Стамбульського протоколу».

Авторська декларація.

Автори декларують відсутність плагіату, конфлікту інтересів та джерел зовнішнього фінансування відносно цієї статті.

Література

1. Duffy RM, O'Sullivan S, Straton G, Singleton B, Kelly BD. Demographic characteristics of survivors of torture presenting for treatment to a national centre for survivors of torture in Ireland (2001-2012). *Ir J Psychol Med.* 2017;34(2):111-6. DOI: <https://doi.org/10.1017/ipm.2016.32>. PMID: 30115214.
2. Soley B. Engaging torture survivors in the global fight against torture. *Torture.* 2021;31(1):88-92. DOI: <https://doi.org/10.7146/torture.v31i1.125764>. PMID: 34606480.
3. Connor SO, Barron A, Byimana L, Isley J, Patel S, Dhital Ya, Bazaz N. Survivor engagement: Experience with an advocacy-based model in Washington, D.C. *Torture.* 2023;33(2):85-101. DOI: <https://doi.org/10.7146/torture.v33i2.135716>. PMID: 37589067.
4. Bazaz N, Connor OS, Barron A, Byimana L, Isley J. Torture survivors who engage in

advocacy in the U.S.: Review, characteristics and policy implications. *Torture*. 2023;33(2):102-18. DOI: <https://doi.org/10.7146/torture.v33i2.136319>. PMID: 37589068.

5. Устінченко ІВ, Мішалов ВД, Войченко ВВ. Випадок застосування катувань над жертвою в судово-медичній експертній практиці. *Судово-медична експертиза*. 2021;2:96-105. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2021.11>

6. Мішалов ВД, Войченко ВВ, Ворошилов КФ, Розовик І, Петрошак О, Макаренко О, та ін. Прояви катувань громадян України російськими військовими на деяких деокупованих територіях за результатами судово-медичних експертиз жертв насильства і ексгумованих трупів. *Судово-медична експертиза*. 2023;1:89-102. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2023.13>

7. Гунас М, Мішалов В, Ворошилов К, Петрошак О, Хижняк В, Макаренко О, та ін. Прояви жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та катувань загиблих у полоні українських військових. *Юридична медицина*. 2024;67(3):102395. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.legalmed.2024.102395>

8. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України. Наказ МОЗ України від 17.01.1995р. №6. Зареєстровано Міністерством юстиції України 26.07.1995р. за № 248/784. Київ: МОЗ України;1995 [цитовано 2025 Груд 18]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>

9. Wegrzyn A, Tull P, Greeson MR, Pierre-Louis C, Patton E, Shaw J. Rape Crisis Victim Advocacy: A Systematic Review. *Trauma Violence Abuse*. 2023;24(3):1966-85. DOI: <http://doi.org/10.1177/15248380221082089>. PMID: 35465774.

10. Griswold KS, Vest BS, Lynch-Jiles A, Sawch D, Byimana L, Kefi P "I just need to be with my family": resettlement experiences of asylum seeker and refugee survivors of torture. *Global Health*. 2021;17(1):27. DOI: <http://doi.org/10.1186/s12992-021-00681-9>. PMID: 33750402; PMCID: PMC7941991.

11. Чадюк ВО, Сорока ОЯ. Особливості судово-медичної експертизи репатрійованих трупів. В: V Всеукраїнський форум судових експертів «Судова експертиза: перспективи розвитку та окремі вектори змін»; 2025 Черв 6; Львів. Одеса: Видавництво «Юридика»; 2025, 508-11.

12. Lee DH, Desai MJ, Gauger EM. Electrical Injuries of the Hand and Upper Extremity. *J Am Acad Orthop Surg*. 2019;27(1):e1-8. DOI: <https://doi.org/10.5435/JAAOS-D-17-00833>. PMID: 30278017.

13. Alqassab S, Mathieu L. Torture-induced hand electrical injury: A case report. *J Forensic Leg Med*. 2021;77:102085. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2020.102085>. PMID: 33242745.

14. Мішалов ВД, Варфоломєєв ЄА, Рюміна ІО. Морфологічні особливості ушкоджень шкіри, спричинених контактними електрошоковими пристроями за різних умов. *Морфологія*. 2020;14(3):143-7. DOI: <https://doi.org/10.26641/1997-9665.2020.3.143-147>

15. Mishalov VD, Varfolomeiev YA. X-ray fluorescent spectral analysis in forensic medical assessment of injuries caused by electric shock devices. *J Educ Health Sport*. 2021;11(3):89-9. DOI <http://dx.doi.org/10.12775/JEHS.2021.11.03.019>

References

1. Duffy RM, O'Sullivan S, Straton G, Singleton B, Kelly BD. Demographic characteristics of survivors of torture presenting for treatment to a national centre for survivors of torture in Ireland (2001-2012). *Ir J Psychol Med*. 2017;34(2):111-6. DOI: <https://doi.org/10.1017/ipm.2016.32>. PMID: 30115214.

2. Soley B. Engaging torture survivors in the global fight against torture. *Torture*. 2021;31(1):88-92. DOI: <https://doi.org/10.7146/torture.v31i1.125764>. PMID: 34606480.

3. Connor SO, Barron A, Byimana L, Isley J, Patel S, Dhital Ya, Bazaz N. Survivor engagement: Experience with an advocacy-based model in Washington, D.C *Torture*. 2023;33(2):85-101. DOI: <https://doi.org/10.7146/torture.v33i2.135716>. PMID: 37589067.

4. Bazaz N, Connor OS, Barron A, Byimana L, Isley J. Torture survivors who engage in

advocacy in the U.S.: Review, characteristics and policy implications. *Torture*. 2023;33(2):102-18. DOI: <https://doi.org/10.7146/torture.v33i2.136319>. PMID: 37589068.

5. Ustinchenko IV, Mishalov VD, Voychenko VV. Vypadok zastosuvannya katuvań nad zhertvoyu v sudovo-medychniy ekspertniy praktytsi [A case of torture of a victim in forensic medical expert practice] *Sudovo-medychna ekspertyza*. 2021;2:96-105. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2021.11> (in Ukrainian)

6. Mishalov VD, Voichenko VV, Voroshylov KF, Rozovyk I, Petroshak O, Makarenko O, ta in. Proyavy katuvań hromadyan Ukrayiny rosiys'kymy voyennymy na deyakykh deokupovanykh terytoriyakh za rezul'tatamy sudovo-medychnykh ekspertyz zhertv nasył'stva i eks-humovanykh trupiv [Manifestations of torture of Ukrainian citizens by russian military personnel in some deoccupied territories based on the results of forensic medical examinations of victims of violence and exhumed corpses]. *Sudovo-medychna ekspertyza*. 2023;1:89-102. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2023.13> (in Ukrainian)

7. Hunas M, Mishalov V, Voroshylov K, Petroshak O, Khyzhniak V, Makarenko O, ta in. Proyavy zhorstokyykh, neliuds'kykh abo takykh, scho prynyzhuiut' hidnist', vydiv povodzhennia ta katuvań zahyblykh u poloni ukrains'kykh viis'kovykh [Manifestations of cruel, inhuman types of behavior and torture of Ukrainian military who died in captivity]. *Yurydychna medytsyna*. 2024;67(3):102395. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.legalmed.2024.102395> (in Ukrainian)

8. Pro rozvytok ta vdoskonalennia sudovo-medychnoi sluzhby Ukrainy [On the development and improvement of the forensic medical service of Ukraine]. *Nakaz MOZ Ukrainy vid 17.01.1995r. №6. Zareiestrovano Ministerstvom yustytzii Ukrainy 26.07.1995r. za № 248/784. Kyiv: MOZ Ukrainy;1995 [tsytovano 2025 Hrud 18]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text> (in Ukrainian)*

9. Wegrzyn A, Tull P, Greeson MR, Pierre-Louis C, Patton E, Shaw J. Rape Crisis Victim Advocacy: A Systematic Review. *Trauma Violence Abuse*. 2023;24(3):1966-85. DOI: <https://doi.org/10.1177/15248380221082089>. PMID: 35465774.

10. Griswold KS, Vest BS, Lynch-Jiles A, Sawch D, Byimana L, Kefi P "I just need to be with my family": resettlement experiences of asylum seeker and refugee survivors of torture. *Global Health*. 2021;17(1):27. DOI: <http://doi.org/10.1186/s12992-021-00681-9>. PMID: 33750402; PMCID: PMC7941991.

11. Chadiuk VO, Soroka OIa. Osoblyvosti sudovo-medychnoi ekspertyzy repatriiovanykh trupiv. V: V Vseukrains'kyi forum sudovykh ekspertiv «Sudova ekspertyza: perspektyvy rozvytku ta okremi vektory zmin»; 2025 Cherv 6; L'viv. Odesa: Vydavnytstvo «Iurydyka»; 2025, 508-11. (in Ukrainian)

12. Lee DH, Desai MJ, Gauger EM. Electrical Injuries of the Hand and Upper Extremity. *J Am Acad Orthop Surg*. 2019;27(1):e1-8. DOI: <https://doi.org/10.5435/JAAOS-D-17-00833>. PMID: 30278017.

13. Alqassab S, Mathieu L. Torture-induced hand electrical injury: A case report. *J Forensic Leg Med*. 2021;77:102085. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2020.102085>. PMID: 33242745

14. Mishalov VD, Varfolomeev EA, Ryumina IO. Morfolohichni osoblyvosti ushkodzen' shkiry, sprychynenykh kontaktnymy elektroshokovymy prystroyamy za riznykh umov [Morphological features of skin damage caused by contact electric shock devices under different conditions]. *Morphologia*. 2020;14(3):143-7. DOI: <https://doi.org/10.26641/1997-9665.2020.3.143-147> (in Ukrainian)

15. Mishalov VD, Varfolomeiev YA. X-ray fluorescent spectral analysis in forensic medical assessment of injuries caused by electric shock devices. *J Educ Health Sport*. 2021;11(3):89-9. DOI <http://dx.doi.org/10.12775/JEHS.2021.11.03.019>

Відомості про авторів:

Повстаний Віталій Анатолійович – к.мед.н., в.о. начальника ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України» кандидат медичних наук, м. Київ, Україна
email: povstianyi.vitalii@gmail.com,
ORCID ID <https://orcid.org/0009-0000-3528-3424>

Мищенко Світлана Анатоліївна – завідувачка судово-медичного відділу ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», м. Київ Україна
email: Lana.mishe@gmail.com

Власова Ганна Вікторівна – лікар судово-медичний експерт ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», м. Київ Україна
email: annavlasova3003@gmail.com

Зозуля Віталій Михайлович – к.мед.н., доцент, начальник ДСУ «Житомирське обласне бюро судово-медичної експертизи», м. Житомир, Україна
email: cuculus78@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6696-5599>

Вене Лілія Симовна – завідувач відділу судово-медичної експертизи потерпілих, обвинувачених та інших осіб ДСУ «Житомирське обласне бюро судово-медичної експертизи», м. Житомир, Україна
email: lilia.vene@gmail.com

Мішалов Володимир Дем'янович – д.мед.н., професор кафедри морфології, клінічної патології та судової медицини Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, м. Київ, Україна
email: volodymyr.d.mishalov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7617-1709>

Серьогіна Наталія Олексіївна – к.юр.н., доцент, завідувачка відділу аспірантури та докторантури Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, м. Київ, Україна
email: natali_seryogina@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4491-4723>

Петрошак Олександр Юрійович – к.мед.н., доцент, завідувач відділу комісійних судово-медичних експертиз ДСУ «Київське обласне бюро судово-медичної експертизи», м. Київ, Україна
e-mail: Petroshak@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7659-7152>

Information about authors:

Vitalii Povstyanii – Head of the State Institution “Main Bureau of Forensic Medical Examination of the Ministry of Health of Ukraine” Kyiv Ukraine
email: povstyanii.vitalii@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-3528-3424>

Svitlana Mishchenko – Head of the Forensic Medical Department of the State Service “Main Bureau of Forensic Medical Examination of the Ministry of Health of Ukraine” Ukraine, Kyiv, 9 Dorohozhytska St. email: Lana.mishe@gmail.com

Hanna Vlasova – forensic medical expert of the State Service of Ukraine “Main Bureau of Forensic Medical Expertise of the Ministry of Health of Ukraine” Kyiv Ukraine
email: annavlasova3003@gmail.com

Vitalii Zozulya – Candydat of Medical Sciences, Associated professor, Head of the Zhytomyr Regional Bureau of Forensic Medical Examination, Zhytomyr Ukraine
email: cuculus78@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6696-5599>

Liliia Vene – Head of the Department of Forensic Medical Examination of Victims, Accused and Other Persons of the State Administrative Service "Zhytomyr Regional Bureau of Forensic Medical Examination" Zhytomyr, Ukraine
email: lilia.vene@gmail.com

Volodymyr Mishalov – doctor of medical sciences, professor, head of the Department of morphology, clinical pathology and forensic medicine of Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
e-mail: volodymyr.d.mishalov@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-7617-1709>

Nataliia Seregina – Candidate of Law, Associate Professor. Head of the Department of Postgraduate and Doctoral Studies, P.L. Shupyk National University of Healthcare of Ukraine, Kyiv, Ukraine
email: natali_seryogina@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4491-4723>

Oleksandr Petrochak – Candydat of Medical Sciences, Associated professor, the head of the department of commission forensic medical examinations of the Kyiv Regional Bureau of Forensic Medical Examination, Kyiv Ukraine
e-mail: Petroshak@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7659-7152>

Надійшло до редакції 15.07.2025 р.
Прийнято до друку 07.10.2025 р.